

Valdis Rūmnieks

SUDRABINŠ

Valdis Rūmnieks

SUDRABIŅŠ

Biogrāfisks romāns par
Jāni Sudrabkalnu

821.174-94

Ru 490

VALSTS
KULTŪRKAPITĀLA FONDS

Grāmata izdota ar Valsts Kultūrkapitāla fonda atbalstu

Vāka dizaina autore **Vita Lēnerte**

Vāka noformējumā izmantoti fotoattēli no autora personiskā arhīva

Valdis Rūmnieks

SUDRABIŅŠ

Apgāda vadītāja *Vija Kilbloka*

Projekta vadītāja *Bārbala Simsons*

Redaktore *Gundega Sēja*

Korektores *Zaiga Lasenberga, Ilona Burka*

Mākslinieciskā redaktore *Inguna Kļava Švanka*

Apgāds *Zvaigzne ABC*, SIA, K. Valdemāra ielā 6,

Rīgā, LV-1010. Red. nr. L-4111.

Jelgavas tipogrāfija

Šis ir ar autortiesībām aizsargāts darbs. Darba reproducēšana vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums. Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā. Saskaņā ar Autortiesību likuma 69.¹ pantu persona ir arī mantiski atbildīga par visiem zaudējumiem un morālo kaitējumu, kuru tā radījusi ar autortiesību pārkāpšanu.

© Valdis Rūmnieks, 2021

© Literārā apdare, izdevums, mākslinieciskais noformējums, *Apgāds Zvaigzne ABC*, 2021

ISBN 978-9934-0-9493-4

* * *

Pusdienas saule zvēroja pār Nikolaja ielu, kad Arvīds tuvojās Rīgas II pilsētas teātrim. Viņš noslaucīja sviedrus un iegāja pa die-
nesta ieeju no Puškina bulvāra. Tikams vēsums apņēma visu stāvu.
Paldies Dievam, vismaz te nav karsti, Arvīds nodomāja un tūliņ pie-
vērsās dežurantam:

– Sakiet, lūdzu, vai mēģinājums jau beidzies? Man ir norunāta
tikšanās.

– Laikam aizrāvušies, – iesmējās dežurants. – Pēc pulksteņa vāja-
dzēja beigt. Ejiet, kungs, augšā, varbūt dabūsiēt skaidrību.

Arvīds uzkāpa pa trepēm un devās zāles virzienā, tad ieklausī-
jās. Jā, skanēja Ādolfa Kaktiņa balss. Brīdi svārstījies, Arvīds nolēma
klusītēm ielavīties zālē.

Visapkārt valdīja pustumsa, tikai skatuve bija apgaismota. Pie
klavierēm sēdēja Ādolfs Ābele. Enerģisks asistents ar vairākām pa-
pīra lapām rokās vadīja mēģinājumu.

– Tagad Vītola "Pie Daugavas"... Ada Benefelde un Pauls Sakss.
Laipni lūgtum!

Arvīds priecīgi sarāvās un nožēloja – kālab viņš nebija atnācis
agrāk? Varena mūzika un brīnišķīgas balss! Duets uzvilnīja tēraud-
stiprā ritmā. Nē, Saksam un Benefeldei nevajag mēģinājumus. Viņi
ir absolūti mākslinieki jebkurā brīdī.

Arvīds pat neattapa asistenta nākamo pieteikumu. "Lilija akme-
ņos". Tas taču... ir viņa dzejolis! Un lasīs... Ak Dievs, kā viņam laimējies!

Mazliet paklusu, ar izteiksmīgiem izcēlumiem Biruta Skujeniece
iesāka:

Mirdz debess zils

Pār akmens namiem tālē.

*Kluss zaļais asnu sils,
Dus saules sapņi zālē.
Man, krusta ceļu gājušam,
Gaišs rīta vējš skar vaigu lēns
Kā kalnezera ūdens rēns.*

Dzejoli beigusi, Biruta pamanīja Arvīdu, viegli pasmaidīja un pamāja ar galvu.

Kā reibonī Arvīds noklausījās Alfrēda Kalniņa "Pār manas dzimtenes tīreļiem" un piepeši izdzirda, ka mēģinājums beidzies. Viņš pielēca kājās. Nelga! Varbūt Biruta, no ģērbtuvēm nākot, jau nogājusi lejā pie dežuranta, un viņš te kūko zālē!

Steigšus Arvīds metās laukā, cauri plašajam aktieru foajē, pagrieziens, pa kāpnēm lejā un – – –

Par laimi, viņš neko nebija nokavējis.

Pēc trim minūtēm parādījās Biruta. Novilkusi garos, melnos svārkus, viņa tagad bija tērpusies gaišā vasaras kleitā ar atturīgu puķu rakstu. Smaidīdama viņa sniedza roku, atsveicinājās no teātra dežuranta, un abi ar Arvīdu izgāja ārā.

Karstums atkal iesitās sejā.

– Iesim gar kanālu, – Arvīds ierosināja. – Pie ūdens tomēr mazliet vēsāks. Un es zinu labu vietu pie Bastejkalna, kur ir vairāki soliņi paēnā.

– Tad uz turieni arī iesim, – Biruta piekrita. – Turklāt vēlāk man jānonāk Pirmajā pilsētas teātrī. Kā jums, Arvīd, patika mans lasījums?

– Brīnišķi! Jūs, Biruta, mākat izcelt dzejā slēpto vientulības smeldzi. Turklāt jūs spoži izjūtat ritmu. Droši vien pats esmu vainīgs, ļoti gribas rakstīt Vītmēna garā, un tad aizmirstu, ka arī visbrīvākajā dzejā jābūt ritmam. Bet to, ko es grēkoju pret viņa augstību ritmu, jūs izglābjat kā eņģelis.

– Nepārspilējiet, Arvīd! Ir jums ritms arī, tikai to vajag izjust. Vai jūs zālē ienācāt pēdējā brīdī?

– Jā, un pats to nožēloju. Vajadzēja nākt agrāk. Tas būs pasākains koncerts!

– To mēs redzēsīm parīt, tas ir, ceturtdien. Puse biļešu jau esot izpirkta vai sadalīta Baloža brigādē. Piekrišana būs, es ceru.

– Sakiet, Biruta, ja mēģinājumā to var aptvert... Cik plaša būs programma?

– Ļoti plaša. Es uzstājos ar dzejām – Aspazija, Kārlis Ieviņš, Klitija un jūs, Arvīd. Bet daudz apjomīgāka ir muzikālā daļa. Alfrēds Kalniņš, Jāzeps Vītols, Jānis Mediņš un Jānis Zālītis. Un solisti ir ļoti spēcīgi.

– Es dzirdēju Adu Benefeldi un Paulu Saksu. Viņi dziedāja burvīgi.

– Domāju gan... Mūziķi arī ir teicami. Man šoreiz ļoti iepatikās vijolnieks Verners Taube. Nu, kur ir jūsu soliņš, Arvīd?

– Tūliņ būsīm klāt.

Pagājuši garām tiltiņam pār kanālu, abi nonāca Bastejkalna pakājē. Izrādījās gan, ka arī citi pāriši bijuši pietiekami gudri un sasēdušies veldzējošā paēnā. Viens soliņš, par laimi, vēl bija brīvs.

Kolīdz Arvīds un Biruta bija apsēdušies, tālumā atskanēja grāvienī. Arvīds sarāvās. Vai tur tuvojas negaiss? Nē... Lielgabali.

– Dīvaini, – viņš ierunājās. – Liekas, šauj no jūras puses. Varbūt no angļu kuģiem?

– Nē, nē, tie ir igauņi.

– Igauņi? Viņi taču nāk no Inčukalna! Varbūt tikuši līdz Juglai...

– Arvīd, jūs esat mazliet atpalcis. Igauņi ir visur. Ne tikai uz sauszemes. Mums mēģinājuma sākumā bija daži virsnieki no Baloža štāba... Esot seši igauņu kuģi, kuri uzbrūk Gaujas grīvai un Mangaļsalai.

– Ak šitā... Brīnums, ka vācieši neprotē.

– Ko nu ar tiem. Ar vāciešiem ir cauri. Varbūt pareizāk būtu – latvieši kļuvuši daudz stiprāki, tāpēc arī vācieši vairs neizskatās tik spēcīgi. Cik parunāju ar Baloža brigādes virsniekiem, viņos atgriezies cīņas jēga un skaidrība. Visu laiku viņi bija kā starp diviem dzirnakmeņiem. Beidzot varam paši cīnīties par savu valsti.

– Tur jums pilnīga taisnība, Biruta. Man vispār liels prieks un gandarījums par Balodi. Laikā, kad izšķiras Latvijas likteņi... Gatavot

tādu koncertu! Tātad Balodis zina un jūt, cik milzīgs spēks ir rakstniecībai, mākslai un – pats galvenais – mūzikai.

– Turklāt nacionālai.

– Jā, tas ir tieši tas, kas vajadzīgs! Es ticu, ka trešā jūlija koncerts būs triumfāls.

– Arvīd, sāksim iet. Re, saule atkal pagriezusi karsto pusi.

– Jā, protams. Ja drīkstu prasīt: ko jūs, Biruta, darīsiet Pirmajā teātrī? Vai tiešām – opera?

– Nē... Negribu laisties okeānā, ja nezinu, vai to pārpeldēšu... Mani vilina drāma. Un vasarā teātra telpas ir tukšas, daudzi aktieri ir bez darba. Tad nu nolēmu pieķerties režijai.

– Un kādu darbu? Stāstiet, Biruta!

– Mani valdzina slavenais beļģis Moriss Māterlinks. “Māsa Beatrise” ar Daci Akmentiņu galvenajā lomā.

– Un jūs pati?

– Es būšu Svētā Jaunava.

– Ar nepacietību gaidīšu izrādi. Vai ir jau zināms datums?

– Mēs esam tikai pašā sākumā. Varbūt divdesmit pirmajā septembrī, vismaz tāds bija administrācijas piedāvājums. Bet tikai tad, ja fronte nenāks virsū.

– Cerēsim uz labāko.

Arvīds un Biruta, gar kanālu iedami, pamazām tuvojās I Pilsētas teātrim. Gaiss kļuva kluss, biezs un spiedīgs.

– Gribēju jums ko lūgt, Arvīd.

– Jebko!

– Tikai mazumiņu. Šis ceturtdienas koncerts ir skaista nacionāla mozaīka, kur man ir neliela vieta.

– Nozīmīga!

– Labi, labi... Es zinu, cik laika aizņem viena dzejoļa lasīšana. Bet gribu sagatavot atsevišķu programmu. Ja jūs man, Arvīd, iedotu lielāku kopu savu dzejoļu...

– Noteikti! Es pašlaik kārtuju savu pirmo dzejoļu krājumu, un...

– Kā sauks jūsu grāmatu?

– “Spārnotā Armāda”.

– Neparasts nosaukums. Bet trāpīgs. Vārdi ir stipri un lido pāri visiem šķēršļiem.

– To jūs jauki pateicāt, Biruta... Jums pašai vairāk jādzejo. Rīt es noteikti atnesīšu. Visu krājumu. Es, starp citu, veltīju jums dzejoli “Pelnušķīte”. Nelasiņāt? “Brīvajā Strēlniekā”, pērnā gada janvārī. Man šķiet, es vēl aprīli jums aizsūtīju. Tiešām nelasiņāt?

– Diemžēl ne.

– Nuja... Tie, kam dzejoļi veltīti, parasti nelasa. Jā... Reiz dzīvoja ķēniņš Piķamice¹, un viņam nebij laimes.

– Izbeidziet, Arvīd! Viss vēl priekšā!

Uz atvadām Biruta noskūpstīja Arvīdu un aizsteidzās uz I Pilsētas teātri.

Pasaule sagriezās virpulī. Biruta! Viss vēl priekšā!

Kurp iet? Uz mājām? Nē! Mājās viņš nevarēs nomierināties. Viss augums vibrēja, un gribējās smieties par katru lapu un ziedu, katru putekli un pretimnācēju. Arvīds atkal nokāpa lejā pie kanāla un nometās turpat zālē. Biruta Brīnišķīgā! Un rīt viņš sasparosies un tādus vārdus arī dabūs pār lūpām.

Saule iespīdēja sejā, un Arvīds aizvēra acis. Biruta Brīnišķīgā...

Piepeši Arvīds salēcās. Nelga! Ko viņš apsolīja?! Dzejoļus uz rīt-dienu? Kāds nelabais viņam lika pirms pāris dienām iedot tos lasīt Ērmanim! Un vēl Pētera neprātīgā iedoma laisties pāri fronteī uz tēva mājām... Pat ja dzejoļus būtu atstājis Rīgā... Vai viņš tos dabūs? Vai visiem dzejoļiem mājās ir melnraksti? Ak Dievs, ko es esmu izdarījis, Arvīds elsoja. Tik naivi solīt Birutai Brīnišķīgajai...

Atkal atskanēja lielgabalu dārdoņa. Viens grāviens gluži tuvu. Mangašsala, Arvīdam pazibēja smadzenēs. Vai tiešām Rīgai pāri vel-sies fronte?

Arvīda sejai pārskrēja vējš, un kanāla ūdenī noplīkšķēja pirmās lietūs lāses.

1919. g. jūlijs

¹ Jāņa Sudrabkalna pseidonīms.